

บทวิจารณ์หนังสือ

นิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม (FEMINIST POLITICAL ECOLOGY)

ผู้วิจารณ์: บรรจง บุรินประโคน

ตำแหน่ง/ที่ทำงาน: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

E-mail: banjong.b22@gmail.com

ข้อมูลหนังสือ: กนกวรรณ มะโนรมย์. (2565). *นิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม (FEMINIST POLITICAL ECOLOGY)*. สำนักพิมพ์สยาม.

“การเคลื่อนไหวด้านการจัดการทรัพยากรของผู้หญิงในประเทศไทย
ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อปากท้องตามบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่คาดหวังภายใต้
ระบบปิตาธิปไตยมากกว่าการเคลื่อนไหวเพื่อการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย”
(ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2552)

หนังสือ “นิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม” (FEMINIST POLITICAL ECOLOGY) ผู้เขียน ศาสตราจารย์ ดร.กนกวรรณ มะโนรมย์ จากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยในประเด็นการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองของทรัพยากรในภาคอีสานและลุ่มแม่น้ำโขง งานวิจัยด้านความยากจน เพศสภาวะ การจัดการทรัพยากรแบบธรรมาภิบาล และการจัดการชายแดนจากมุมมองเศรษฐศาสตร์การเมืองและการพัฒนาสังคม โดยผู้เขียนจบปริญญาตรี (2532) คณะศิลปศาสตรบัณฑิต (พัฒนาชุมชน) จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น ปริญญาโท (2536) วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (การวางแผนการพัฒนาภูมิภาคและท้องถิ่น) จากสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย และปริญญาเอก (2541) Doctor of Philosophy (Rural Sociology) University of Missouri-Columbia, USA

หนังสือ “นิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม” (FEMINIST POLITICAL ECOLOGY) กล่าวถึงการศึกษาในนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยมและภาคปฏิบัติการของแนวคิดผ่านเรื่องราวของผู้หญิงในประเด็นที่ดินในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ความเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการกลายเป็นเมือง ผู้หญิง และภาคเกษตรกรรม และการทำความเข้าใจการเมืองของสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับชีวิตผู้หญิง โดยผู้เขียนเริ่มต้นจากมรดกทางปัญญาของแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม แนวคิดจากสำนักคิดต่างๆ แนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง นักคิดนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม รวมถึงการนำเสนอในมิติเพศภาวะ ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม ผู้หญิงกับธรรมชาติ ผู้หญิงกับการถูกกระทำ และกลไกการต่อสู้/ต่อรองกับอำนาจรัฐ นักนิเวศวิทยาแนวสตรีนิยมจึงพยายามชี้ให้เห็นความซับซ้อนแตกต่างหลากหลายของตัวตนและการเป็นผู้กระทำของผู้หญิงที่ขึ้นกับตำแหน่งแห่งที่ของผู้หญิงในมิติประวัติศาสตร์ ความรู้ ประสบการณ์ ชนชาติ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ศาสนา เพศวิถี สถานะทางเศรษฐกิจสังคมการเมือง และพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ความซับซ้อนของตัวตนของผู้หญิงส่งผลต่อบทบาทของผู้หญิงในฐานะผู้กระทำและผู้ได้รับผลกระทบจากการจัดการทรัพยากรที่แตกต่างกัน

สำหรับหนังสือ “นิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม” (FEMINIST POLITICAL ECOLOGY) ประกอบไปด้วยเนื้อหา 7 ส่วน โดยมีรายละเอียดดังนี้

เนื้อหาในส่วนที่ 1 “มรดกทางแนวคิดของนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม”
ในส่วนที่หนึ่งนี้ ผู้เขียนได้บอกกล่าวถึง Sundberg (2017) ว่าเป็นนักสตรีนิยมคนสำคัญที่ได้เล่าถึงนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม (Feminist Political Ecology-FPE) ว่าเป็นแขนงวิชาหนึ่งของกลุ่มแนวคิดสตรีนิยม นักสตรีนิยมกลุ่มนี้ได้นำทฤษฎี วัตถุประสงค์ และปฏิบัติการของสตรีนิยมมาวิเคราะห์นิเวศ อีกทั้งการวิพากษ์การเข้าถึง ควบคุมและ

ใช้ทรัพยากร และการนำเสนอของนักคิดนี้ว่า นิเวศวิทยาจำต้องถูกทำให้เข้าใจ และอธิบายใหม่ ผ่านการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงไปมาระหว่างเศรษฐศาสตร์การเมืองและนิเวศวิทยา การเมืองแนวสตรีนิยม นอกจากนี้จำเป็นต้องนำแนวคิดเพศภาวะ (Gender) มาทำความเข้าใจ การเมืองของทรัพยากร เนื่องจากเพศภาวะฝังอยู่ในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นมิติชนชั้น เชื้อชาติ หรือชาติพันธุ์ ในการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งความเชื่อมโยงดังกล่าวส่งผลต่อการเข้าถึง การควบคุม และการใช้ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรของผู้หญิง ความเชื่อมโยงเหล่านี้ มักสะท้อนผ่านการแสดงออกทางอัตลักษณ์แบบต่าง ๆ และผ่านความสัมพันธ์ที่หลากหลาย กับธรรมชาติและปฏิบัติการทางวัตถุในชีวิตประจำวันของผู้หญิงกลุ่มต่าง ๆ Sundberg (2017) ได้สรุปว่า นิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยมเกิดจากการวิพากษ์และแลกเปลี่ยนทางแนวคิด กับนักคิดสตรีนิยมสามสำนัก ได้แก่ แนวคิดสตรีนิเวศนิยม (Ecofeminism) แนวคิด การศึกษาวิทยาศาสตร์แนวสตรีนิยม (Feminism science studies) และแนวคิด การวิพากษ์การพัฒนาของสตรี (Feminism critiques of development) สำหรับมรดก ทางแนวคิดของนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม ผู้เขียนแบ่งอธิบายออกเป็น 3 แนวคิด คือ 1. แนวคิดสตรีนิเวศนิยม โดยแนวคิดดังกล่าวพัฒนาโดยนักสตรีนิยมชาวตะวันตก โดยมีฐานคิดจากปรัชญาว่าด้วยความเป็นธรรมชาติในฐานะผู้ก่อเกิด และเสนอ ความเชื่อมโยงระหว่างการกดขี่ผู้หญิงกับการทำลายหรือเอาเปรียบธรรมชาติเป็นเรื่อง เดียวกัน และมองว่าผู้หญิงคือผู้ใกล้ชิดธรรมชาติ ความเป็นอันหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ หรือ มีลักษณะเหมือนกับธรรมชาติคือผู้ก่อเกิดสรรพสิ่งต่าง ๆ หากธรรมชาติหรือนิเวศถูกทำลาย ก็เท่ากับผู้หญิงถูกทำลาย และถูกเอาเปรียบ (Merchant, 1980; Plumwood, 1993; Shiva, 1988 อ้างถึงใน กนกวรรณ มะโนรมย์, 2565) 2. แนวคิดการศึกษาวิทยาศาสตร์สายสตรีนิยม สำหรับแนวคิดดังกล่าว คือการศึกษาวิทยาศาสตร์สายสตรีนิยม โดย Sundberg (2017) ได้อธิบายแนวความคิดดังกล่าวว่า แนวคิดนี้เกิดจากนักคิดสตรีนิยม หลัก ๆ ได้แก่ Harding (1986) และ Haraway (1991) โดยประเด็นสำคัญของแนวคิดนี้ คือ ความรู้เกิดมาจากการผลิตสร้างบนฐานสังคมที่ให้คุณค่าแบบปิตาธิปไตยหรือสังคม การนับถือชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ความรู้ของผู้ชายมักเป็นที่ยอมรับว่ามีความเป็น วิทยาศาสตร์หรือปราศจากอคติ (Value-free view) มากกว่าความรู้ของผู้หญิง อีกทั้ง ถูกนับในฐานะเป็นแก่นสำคัญของการขับเคลื่อนสังคมโดยรวม ในขณะที่ความรู้ของ ผู้หญิงและความรู้ชุดอื่น ๆ ถูกกระบวนกรทางสังคมขบเบียดให้มีบทบาทเพียงความรู้ที่อยู่ ชายขอบ มีฐานต่ำต้อย และถูกกีดกันออกจากกระบวนกรผลิตสร้างความรู้กระแสหลัก เพราะสังคมมักเชื่อว่า ความรู้ของผู้หญิงไม่มีความเป็นกลางแถมเต็มไปด้วยอคติและ อารมณ์ 3. แนวคิดการวิพากษ์การพัฒนาของสตรี สำหรับแนวคิดดังกล่าวถือเป็นมรดกทาง

ปัญญาขึ้นที่สามของแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม โดยแนวคิดดังกล่าวมาจากการวิพากษ์การพัฒนาของสตรี โดยเริ่มจากการวิจารณ์ว่าการพัฒนาแบบยั่งยืนและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกลับสร้างกระบวนการกีดกัน กดทับ และเอาเปรียบผู้หญิงมากกว่าที่จะเปิดพื้นที่ให้กับผู้หญิงให้มีบทบาทและส่วนร่วมในการพัฒนา (Shiva & Mies, 1993 อ้างถึงใน กนกวรรณ มะโนรมย์, 2565) สำหรับ Mohanty (1992) ได้กล่าวถึงแนวคิดการพัฒนาในประเทศโลกที่สามว่ามาจากการนำเข้าของประเทศตะวันตก ได้มีตำแหน่งเป็นประเทศด้อยพัฒนา หรือเรียกว่าประเทศโลกที่สาม มองเห็นผู้หญิงในประเทศโลกที่สามในฐานะเหยื่อของการพัฒนาที่มีกรอบคอยการช่วยเหลือที่เข้ามาในนามการพัฒนาจากประเทศตะวันตก อีกทั้งมองว่าผู้หญิงในประเทศเหล่านี้มีความคิดและปฏิบัติการในลักษณะเป็นเนื้อเดียวกัน หรือทำนองเดียวกัน ไม่มีความหลากหลาย ทั้งเชิงประสบการณ์ การผลิต และการใช้ความรู้ในการพัฒนา และเห็นอีกว่ายิ่งการพัฒนาดำเนินการไปมากเท่าใด สิ่งแวดล้อมก็ถูกทำลายไปมากเท่านั้น โดยมีผู้หญิงเป็นเหยื่อจากการพัฒนาและการทำลายทรัพยากรโดยโครงการพัฒนาต่าง ๆ

เนื้อหาในส่วนที่ 2 “นิเวศวิทยาการเมืองกับนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม”

ในส่วนที่สองนี้ ผู้เขียนได้บอกกล่าวถึง นิเวศวิทยาการเมืองกับนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม ว่าได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดสตรีนิยม และถือเป็นสาขาหนึ่งที่สำคัญของแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองเช่นกัน เนื่องจากแนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง คือแนวคิดที่นำเสนอและชูประเด็นการถกเถียงเกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่างการจัดการทรัพยากร ในมิติการเมือง สังคม และเศรษฐกิจของธรรมชาติและทรัพยากร อีกทั้งนำเสนอให้เห็นกระบวนการต่อรองต่อสู้เรียกร้องของกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาสเพื่ออ้างไว้ซึ่งสิทธิ การเข้าถึง การใช้ และการควบคุมทรัพยากรบนฐาน การใช้ความรู้อำนาจ ความเป็นธรรม และธรรมาภิบาลของการจัดการทรัพยากร นักคิดนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยมได้นำมิติเพศภาวะ (Gender) เข้าไปขยายขอบเขตทางวิชาการเพิ่มเติมให้กับแนวคิด นิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม ได้ชี้ให้เห็นว่ามีจุดตัดหรือการซ้อนทับกันระหว่างนิเวศวิทยาการเมืองและแนวคิดสตรีนิยมที่สำคัญนั่นคือประเด็นความเสมอภาค ความเป็นธรรม ยุทธศาสตร์และภาคปฏิบัติการในเมืองเรื่องทรัพยากร (Elmhirst, 2011 อ้างถึงใน กนกวรรณ มะโนรมย์, 2565) ทั้งนี้ Frank Thorne ถือเป็นนักวิชาการคนแรกที่ใช้คำว่า นิเวศวิทยาการเมือง (Political Ecology) ในช่วงทศวรรษ 1930 ต่อมาคำนี้ได้ถูกใช้กันอย่างแพร่หลายโดยนักภูมิศาสตร์และนิเวศวิทยามนุษย์ ทั้งนี้เนื้อหาในส่วนที่สองนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอถึงประเด็นแนวคิดเรื่องนิเวศวิทยาการเมืองกับการวิเคราะห์จากนักคิดต่าง ๆ แม้ว่าแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองจะเป็นแนวคิดที่มีประโยชน์มหาศาลต่อการสร้าง

ความเป็นธรรมและความยั่งยืน แต่แนวคิดนี้กลับถูกนำมาประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ไม่มากนัก เพราะขาดการเชื่อมต่อกับนักนโยบาย เพราะการเน้นการวิพากษ์ แต่ไม่เน้นเสนอทางออกอย่างเป็นรูปธรรม ดังจะเห็นได้ว่าผู้เขียนได้นำเสนอประเด็นงานวิชาการด้านแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองในปัจจุบันว่า ช่วงหลังๆ นักวิชาการเน้นการศึกษาบทบาทของรัฐ เช่น รัฐได้ใช้ระบบอุปถัมภ์ในการจัดการที่ดินสำหรับประชาชนเพื่อหวังคะแนนเสียงทางการเมือง เช่น งานของ Beban (2021) กรณีประเทศกัมพูชาที่อำนาจของทุนและรัฐในการแย่งยึดที่ดินเพื่อทำเป็นธุรกิจ ขณะเดียวกันรัฐได้ใช้นโยบายปฏิรูปที่ดินเพื่อหาเสียงกับประชาชน และส่งเสริมการเกษตรสมัยใหม่ในพื้นที่ที่ดินปฏิรูป ซึ่งนโยบายดังกล่าวได้สร้างระบบอุปถัมภ์ระหว่างประชาชนและรัฐ

เนื้อหาในส่วนที่ 3 “นิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยมในเมืองไทย” ในส่วนที่สามนี้ ผู้เขียนได้บอกกล่าวถึงการนำเสนอแนวความคิดนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยมในเมืองไทย โดยในประเทศไทยนั้น ผู้เขียนกล่าวว่า สันธิตา กาญจนพันธุ์ ถือเป็นนักวิชาการคนไทยคนแรก ๆ ที่นำเสนอแนวคิดดังกล่าว โดยผ่านหนังสือ ความคิดสีเขียว วาทกรรมและความเคลื่อนไหว ที่ตีพิมพ์ปี 2554 โดย สันธิตา กาญจนพันธุ์ (2554) ได้ทบทวนข้อวิพากษ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งจากมุมมองสารัตถนิยมที่เห็นผู้หญิงเปรียบเสมือนหรือเทียบเท่ากับธรรมชาติ หรือสตรีนิยมแนววัฒนธรรมที่เห็นว่าผู้หญิงแตกต่างจากผู้ชายเพราะความเป็นชีววิทยาที่ต่างกัน ผู้หญิงในฐานะธรรมชาติจึงถูกครอบงำทั้งจากผู้ชายและวิทยาศาสตร์ การปลดปล่อยผู้หญิงออกจากการครอบงำนี้จึงจำเป็น หรือกรณีสตรีนิยมแนวมาร์กซิสต์ที่ระบุว่าปิตาธิปไตยที่ฝังแฝงอยู่ในทุนนิยมและวัตถุต่าง ๆ คืออำนาจสร้างชายเป็นใหญ่และกดขี่ผู้หญิง ดังนั้นการปรับเปลี่ยนสัมพันธ์ทางการผลิตจึงช่วยปลดปล่อยผู้หญิงออกจากภาวะความกดขี่ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม และ สันธิตา กาญจนพันธุ์ (2554) ยังได้เสนอข้อวิพากษ์สำคัญของการประยุกต์ใช้แนวคิดสตรีนิยมด้านนิเวศที่มีหลากหลายสาขาส่งผลในการพัฒนาทั้งมิติผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา เช่น การวิพากษ์ความใกล้ชิดของผู้หญิงกับธรรมชาติ ในเชิงแนวคิดแล้วมิได้เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ แต่เกิดจากการครอบงำของระบบปิตาธิปไตยและทุนนิยมที่ทำงานร่วมกันอย่างเข้มข้นมากกว่า การพัฒนาที่เอาผู้หญิงเป็นศูนย์กลางมองข้ามความหลากหลายของผู้หญิงทั้งในเชิงประโยชน์และผลกระทบที่ผู้หญิงได้รับจาก การพัฒนาหรือการสร้างโครงการต่าง ๆ เพราะผู้หญิงมีความหลากหลายทั้งมิติชนชั้น เชื้อชาติ ระดับการพึ่งพาทรัพยากร อายุ เป็นต้น

เนื้อหาในส่วนที่ 4 “สาระสำคัญของแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม” สำหรับเนื้อหาส่วนนี้ ผู้เขียนแบ่งอธิบายออกเป็น 8 ประการ คือ ประการแรก การก้าวพ้น

กับดักความคิดแบบคู่ตรงข้าม โดยประเด็นดังกล่าว นักวิชาการ นักนิเวศวิทยาการเมือง แนวสตรีนิยมรุ่นแรกได้พยายามชี้ให้เห็นว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมต้องใช้มุมมองการเมือง ในการวิเคราะห์ครอบคลุมข้ามพรมแดนความรู้ไม่แบ่งแยกหรือมีเส้นแบ่งการคิดแบบคู่ตรงข้าม เพื่อให้ประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมกลายเป็นประเด็นการเมือง ประการที่สอง วิวาทะของการชูประเด็น “เพศภาวะเชิงการเมือง” ประเด็นดังกล่าวผู้เชี่ยวชาญด้าน (Gender expert) ที่เป็นนักคิดสายนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยมในปัจจุบันได้ศึกษาเพศภาวะ ในการจัดการและการใช้ทรัพยากรอย่างเข้มข้นในเอเชียและภูมิภาคอื่นทั่วโลกได้เสนอ ให้เห็นถึงความท้าทายของการต่อรองและวิวาทะเชิงทฤษฎีและแนวคิดด้วยเพศภาวะ จากมุมมองแบบหยุดนิ่งหรือเชิงเทคนิค (Technical fix) ไปสู่การ “มุมมองเพศภาวะเชิงการเมือง” (Politicized view of gender) การกำหนดมุมมองเพศภาวะเชิงการเมือง ในฐานะเครื่องมือทางแนวคิดในการวิเคราะห์ที่สำคัญ (Critical analytical concept) เพื่อเข้าใจมิติสังคม การเมืองของการจัดการทรัพยากรและธรรมาภิบาลเพื่อลดปัญหา และผลกระทบที่เกิดขึ้น เช่น ความไม่เป็นธรรมในการใช้ การเข้าถึง และการควบคุม การจัดการทรัพยากรของผู้หญิง การทลายโอกาสอันจำกัดของผู้หญิงในการมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจการจัดการทรัพยากรในฐานะที่เป็นแหล่งอาหาร รายได้ อื่นๆ (Resurrecion & Elmhirst, 2008 อ้างถึงใน กนกวรรณ มะโนรมย์, 2565) ประการที่สาม การให้ความสำคัญ กับพหุอัตลักษณ์ ประเด็นดังกล่าวมีการนำเอามุมมองพหุอัตลักษณ์ (Intersectionality) มาเป็นฐานคิดเพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ที่แตกต่างหลากหลายของผู้หญิงและผู้ชาย กลุ่มต่าง ๆ กับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ที่ขึ้นกับชนชั้น เพศ อายุ วรรณะ และสภาพ สิ่งแวดล้อม สังคมเศรษฐกิจ และการเมืองของผู้หญิงและผู้ชาย กล่าวคือตัวตนผู้หญิงและ เครือข่ายของผู้หญิงมีความหลากหลาย ผู้หญิงมีความสามารถในการเรียกร้องการจัดการ ทรัพยากรอีกด้วย (Sundberg, 2004; Sundberg, 2017 อ้างถึงใน กนกวรรณ มะโนรมย์, 2565) ประการที่สี่ การศึกษาชีวิตประจำวันและความรู้ข้ามศาสตร์ ประเด็นการศึกษา ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าความรู้ในการจัดการทรัพยากรไม่มีวันที่จะเป็นกลางทั้งหมด หรือเป็น ความรู้ที่เป็นกลางได้บางส่วน (Partrial Objectivities) เนื่องจากความรู้ท้องถิ่นเป็นความรู้ ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่เฉพาะผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนแบ่งปันในพื้นที่ที่ประกอบ สร้างจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน (Specific contexts of shared experience) (Harding, 1986 อ้างถึงใน กนกวรรณ มะโนรมย์, 2565) ซึ่งเป็นการทลายกำแพงของ การทำงานแบบแท่งๆ หรือภายในเฉพาะศาสตร์ของตน (Silo knowledge) ควรเน้น การทำงานข้ามสาขาวิชาและข้ามเส้นแบ่งความรู้ที่ชัดเจน ซึ่งขัดคิดแบบคู่ตรงข้าม (Binary thinking) ประการที่ห้า ขยายพรมแดนความรู้ด้านนามธรรมของวัตถุหรือผู้คน

ที่ศึกษา ประเด็นศึกษาดังกล่าวคือ การทำความเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างผู้หญิงกับทรัพยากร เช่น ทรัพยากรที่ดิน ป่าไม้ หรือน้ำ ส่วนมากเน้นความเข้าใจเชิงรูปธรรมและวัตถุเป็นหลัก เช่น การเข้าถึงที่ดิน และการจัดการที่ดิน ซึ่งไม่สามารถเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับทรัพยากร (Nightingale, 2006) นักสตรีนิยมที่สนใจประเด็นนิเวศวิทยาการเมืองรุ่นใหม่ ๆ ได้พยายามทำความเข้าใจการจัดการทรัพยากรในมิติเชิงนามธรรมมากขึ้น โดยเสนอว่าการจัดการทรัพยากรเชิงนิเวศวิทยาการเมืองไม่ควรละเลยมิติอารมณ์ นักสตรีนิยมที่สนใจประเด็นนิเวศวิทยาการเมืองรุ่นใหม่ ๆ ได้พยายามทำความเข้าใจการจัดการทรัพยากรในมิติเชิงนามธรรมมากขึ้น โดยเสนอว่าการจัดการทรัพยากรเชิงนิเวศวิทยาการเมืองไม่ควรละเลยมิติอารมณ์ ความผูกพันและความรู้สึกของผู้หญิงที่ฝังแฝงอยู่ในกระบวนการช่วงชิงและความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากร การศึกษาของนักสตรีนิยมสายนิเวศวิทยาการเมืองระยะหลัง ๆ จึงหันมาให้ความสนใจในประเด็นนี้มากขึ้น (Nightingale, 2006; Resurreccion & Elmhirst, 2008; Sultana, 2009 อ้างถึงใน กนกวรรณ มะโนรมย์, 2565) ประการที่หก ผู้กระทำการที่เป็นวัตถุต่างมีบทบาทสำคัญ ประเด็นการศึกษาดังกล่าวคือ การศึกษานิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยมที่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำการที่ไม่ใช่มนุษย์มากขึ้นในฐานะประเด็นหลักในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมและธรรมชาติ โดยเฉพาะในมิติการเข้าถึงและการควบคุมทรัพยากรสำหรับชีวิตประจำวันในฐานะกระบวนการ (as process) (มิใช่การมองเพศภาวะแบบกำหนดชัดเจนด้วยการแบ่งแยกบทบาทหญิงชายออกจากกัน) เพราะเป็นการวิเคราะห์ที่ชี้ถึงความทับซ้อนหรือจุดตัดของมิติต่างๆ ในสังคมที่เกี่ยวกับทรัพยากร ได้แก่ การเมือง นโยบาย กฎหมาย และระบบนิเวศในพื้นที่ของการจัดการทรัพยากร (Elmhirst, 2011 อ้างถึงใน กนกวรรณ มะโนรมย์, 2565) ประการที่เจ็ด การเชื่อมโยงการเคลื่อนไหวและปฏิบัติการระดับพื้นที่และนานาชาติ และอนาคต ประเด็นการศึกษาดังกล่าวคือ การที่นักนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยมให้ความสำคัญกับการศึกษาภาคสนามในพื้นที่ทรัพยากรเพื่อสร้างข้อสรุปใหม่ ๆ และพัฒนาต่อยอดของแนวคิดนี้ ผ่านภาคปฏิบัติการของแนวคิดระดับพื้นที่ โดยเผยให้เห็นถึงเสียงของผู้หญิงในพื้นที่ที่สะท้อนความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่และการข้ามชาติ (Truelove, 2011; Elias, Joshi & Meinzen-Dick, 2021 อ้างถึงใน กนกวรรณ มะโนรมย์, 2565) และประการที่แปด ประการสุดท้าย อนาคตของนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม ประเด็นการศึกษาดังกล่าว Sundberg (2017) กล่าวว่า ทิศทางปัจจุบันและอนาคตของแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยมมีหลายประเด็น ได้แก่ การศึกษาความเป็นนามธรรมของวัตถุ ทรัพยากร และเพศภาวะ เช่น มิติอารมณ์ ความรู้สึกที่ฝังอยู่ในการต่อสู้และการดำเนินชีวิตประจำวัน การศึกษาผู้กระทำการที่มีใช้

มนุษย์ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมและธรรมชาติ อีกทั้งการศึกษาความเชื่อมสัมพันธ์เกี่ยวโยง (Affinity) ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การกดขี่ ความได้เปรียบอันเนื่องมาจากการมีตำแหน่งที่ทางที่เหนือกว่า (Privilege) ที่เกิดขึ้นระดับชีวิตประจำวันจากอำนาจที่เหนือกว่า

เนื้อหาในส่วนที่ 5 “วิธีวิถียานเควสวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยมปัจจุบันและอนาคต” สำหรับเนื้อหาส่วนนี้ ผู้เขียนได้อธิบายถึงแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม ที่เน้นการตั้งคำถามเชิงภววิทยาต่อความไม่เป็นธรรมในการเข้าถึง ควบคุม และใช้ทรัพยากร ระหว่างกลุ่มคนในสังคมภายใต้สังคมแบบชายเป็นใหญ่และความเหนือกว่าของความรู้ วิทยาศาสตร์ ซึ่งวิธีการได้มาซึ่งความรู้ดังกล่าวจำต้องอาศัยวิถีวิทยาที่หลากหลาย ประกอบกันเพื่อสำรวจตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเพื่อเป็นหลักฐานการประกอบการถกเถียงทางวิชาการและการพัฒนาแนวคิดต่อยอดใหม่ๆ ดังนั้นวิธีการศึกษาจึงจำเป็นต้องใช้ข้อมูลที่ได้มาจากหลากหลายวิธี ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเฉพาะพื้นที่สนาม การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เป็นภาพกว้างและแนวทางการตีความหมายของข้อมูลตามศาสตร์ด้านมนุษยวิทยา เพื่อทำความเข้าใจความหลากหลายของผู้ที่เราศึกษา (Multiple subjectivities) (Rocheleau, 1995 อ้างถึงใน กนกวรรณ มะโนรมย์, 2565)

เนื้อหาในส่วนที่ 6 “กรณีศึกษาที่หนึ่ง ผู้หญิงและที่ดินในเขตเศรษฐกิจพิเศษอีสาน” สำหรับเนื้อหาส่วนนี้ ผู้เขียนได้อธิบายถึงแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม ในประเด็นของผู้หญิงและที่ดินในเขตเศรษฐกิจพิเศษอีสาน โดยผู้เขียนกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทูน และผู้หญิงในการจัดการควบคุมพื้นที่และที่ดินที่มีความซับซ้อนในพื้นที่ชายแดนภายใต้บริบทต่าง ๆ ในภาคอีสาน โดยใช้มุมมองสตรีนิยมนิเวศวิทยาการเมืองเป็นกรอบการวิเคราะห์เพื่อให้เข้าใจความสลับซับซ้อนของการจัดการทรัพยากรที่อำนาจการตัดสินใจแบบรวมศูนย์และกระบวนการพراكสิทธ์ในที่ดินที่กระทำการโดยรัฐ ผ่านการเข้ามามีการจัดการพื้นที่ผลิตอาหารของผู้หญิง ส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมและการขาดแคลนทรัพยากรที่ดินเพื่อการดำรงชีพของผู้หญิง ซึ่งกระทบต่ออารมณ์ความรู้สึกและความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและทรัพยากรที่ดิน ทั้งนี้ เนื้อหาในส่วนดังกล่าว ผู้เขียนได้เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยมีการแบ่งประเด็นการสัมภาษณ์ผ่านบริบท ดังนี้ บริบทชุมชน ผู้หญิงภายใต้พลวัตการจัดการควบคุมที่ดินในพื้นที่ชายแดน ยุคสงครามอินโดจีน และความมั่นคงชายแดน การปฏิรูปที่ดิน จากดินบุกเบิกของชาวบ้านแต่กลับกลายเป็นของรัฐ การล้อมรั้วเป็นส่วนราชการ เขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร สูญเสียที่ดินซ้ำอีกครั้ง ทั้งนี้ Ruether (2003) กล่าวว่า การที่ผู้หญิงมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติและใช้ธรรมชาติเป็น

เครื่องมือการดำรงชีพ เมื่อธรรมชาติถูกทำลายย่อมทำให้การดำรงชีพถูกทำลายลงไปด้วย ผู้หญิงจึงใช้เงื่อนไขเหล่านี้เข้าร่วมกิจกรรมการเคลื่อนไหวของผู้หญิงด้านสิ่งแวดล้อมและสามารถต่อรองได้ในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามพบว่า การออกมาเคลื่อนไหวและต่อรองของผู้หญิงในพื้นที่การศึกษาทั้งกรณีการล้อมรั้วของรัฐในที่ดินทำกินของชาวบ้านและค่าเวนคืนที่ดินที่สมเหตุสมผล แทบไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากความแข็งแกร่งของอำนาจรัฐที่อยู่เหนือดินแดนและโครงสร้างเชิงนโยบายที่เอื้อประโยชน์ให้กับรัฐและทุนมากกว่า รวมทั้งขาดเครือข่ายสนับสนุนผู้หญิง

เนื้อหาในส่วนที่ 7 “กรณีศึกษาที่สอง การกลายเป็นเมือง ผู้หญิง และที่ดินในภาคเกษตรกรรม” สำหรับเนื้อหาส่วนนี้เป็นส่วนสุดท้าย โดยผู้เขียนได้อธิบายถึงความเชื่อมโยงระหว่างเกษตรกรรมและเมือง โดยมีข้อสรุปทางวิชาการการขยายตัวของเมืองและกระบวนการกลายเป็นเมืองสร้างความกดดันให้กับที่ดินภาคเกษตรกรรม เหตุเพราะคนเมืองต้องการอาหารเพิ่มขึ้นจากการขยายตัวของประชากรในเมืองแทบทุกมุมโลก โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นนำและชนชั้นกลางต่างมีรสนิยมในการบริโภคอาหารทางเลือก เช่น อาหารที่มาจากไร่เกษตรอินทรีย์ หรือผักผลไม้ที่มีความเฉพาะเจาะจง (Satterthwaite et al., 2010; Satterthwaite et al., 2013; Kanokwan Manorom & Supranee Phomthong, 2018 อ้างถึงใน กนกวรรณ มะโนรมย์, 2565) ทั้งนี้ นิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยมทำให้เห็นว่าการพัฒนาอีสานด้วยการใช้กลไกที่เรียกว่าการพัฒนาอีสาน ที่เน้นการใช้เม็ดเงินมหาศาล ขับเคลื่อนโดยความร่วมมืออย่างแข็งขันระหว่างรัฐ ภาคเอกชน และสหกรณ์ความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิง ประสบการณ์ความรู้ของผู้หญิงในกระบวนการพัฒนาและการจัดการที่ดิน อีกทั้งสร้างมรดกทางปัญญาต่อการทำความเข้าใจปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรว่ามาจากปัญหาทางการเมืองเพราะการเมืองของทรัพยากรส่งผลต่อความขาดแคลน การเข้าถึง ความขัดแย้ง ความเหลื่อมล้ำ อำนาจที่ไม่เท่าเทียม (Bryan & Bailey, 1997; Perry, 2023; Ritzer, 2008; Robbins 2012, Baird & Barney, 2017; Beban, 2021) เช่น กรณีที่ดินพบว่า ความกดดันในการเข้าถึงที่ดินผ่านการแย่งยึดที่ดินหรือการทำให้ที่ดินกลายเป็นสินค้า (Borras and Franco, 2013) และกำลังเป็นปรากฏการณ์ที่คุกคามสิทธิในที่ดินของผู้หญิงมาอย่างต่อเนื่อง (Agarwal, 1988; Agarwal 2003; Chu, 2011; Elmhirst, 2011 อ้างถึงใน กนกวรรณ มะโนรมย์, 2565)

หนังสือ “นิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม” (FEMINIST POLITICAL ECOLOGY) ของ กนกวรรณ มะโนรมย์ ถือเป็นงานเขียนที่มุ่งนำเสนอประเด็นทฤษฎีนิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม รวมถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ที่ส่งผลต่อการจัดการ ควบคุม และการเข้าถึงทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องเพศภาวะ ชนชั้น และ

ชาติพันธุ์ ดังที่ ดร.นายแพทย์โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กล่าวว่า “กนกวรรณชี้ให้เห็นว่า เมื่อผู้หญิงอีสานสูญเสียที่ดินทำกินย่อมหมายถึงการสูญเสียทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่จะนำมาค้าจุนและหล่อเลี้ยงตนเองและครัวเรือนให้มีชีวิตต่อไปได้ สิ่งนี้ถือเป็น “ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง” (Structural Violence) ที่นักสตรีนิยมนำมาเปิดเผยวิเคราะห์ และวิพากษ์ทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบปิดาธิปไตย”

ความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้หญิงกับที่ดินมีความแนบแน่น และที่ดินคือทรัพยากรที่สำคัญมากและมีค่ามากต่อผู้หญิงและครอบครัว เพราะที่ดินคือมรดกที่พ่อแม่บุกกเบิกและแบ่งให้ลูกเพื่อสร้างครอบครัว ที่ดินจึงมีความหมายเชิงจิตใจและความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกผู้หญิง และภายใต้ระบบชายเป็นใหญ่พบว่าผู้หญิงอีสานมักได้รับที่ดินและมรดกเนื่องจากถูกคาดหวังให้เลี้ยงดูพ่อแม่ (กนกวรรณ มะโนรมย์, 2562)

เอกสารอ้างอิง

กนกวรรณ มะโนรมย์. (2565). นิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม (FEMINIST POLITICAL ECOLOGY). สำนักพิมพ์สยาม.

